

<https://doi.org/10.62837/2024.2.546>

İBRAHİMOVA ƏFSANƏ VİLAYƏT QIZI

Bakı Dövlət Universitetinin

II kurs magistrantı

iefsane460@gmail.com

**KNUT HAMSUNUN “ACLIQ” ROMANINDA
BAŞ QƏHRƏMANIN PSIXOLOJİ TƏLATÜMLƏRİ
XÜLASƏ**

Məqalədə ilk öncə ədəbiyyatın elmin digər sahəsi olan psixologiya ilə yaxın əlaqəsindən danışılmış, ədəbi əsərlərdə öz əksini tapan psixoloji təsvirlər verilmişdir. XIX əsrin ikinci yarısından sonra dünya ədəbiyyatında yeni bir istiqamət kimi meydana gələn psixoloji realizm və psixologizm anlayışlarından bəhs edilmişdir. Ümumilikdə isə Norveç ədəbiyyatının görkəmli nümayəndəsi, Ədəbiyyat üzrə Nobel mükafatı laureatı Knut Hamsunun “Aclıq” romanı təhlilə cəlb olunmuşdur. “Aclıq” romanı dərin psixologizmi ilə seçilən romanlardan biridir ki, təhlil zamanı bunlar nəzərə alınmışdır. Roman təhlilə cəlb edilərkən burada əsas olaraq əsərdəki psixoloji xüsusiyyətlərin, əsas qəhrəmanın keçirdiyi psixoloji vəziyyətlərin təhlilinə xüsusi diqqət yetirilmişdir.

Açar sözlər: Knut Hamsun, psixoloji realizm, psixologizm, qəhrəman, aşağılıq kompleksi

Elmin digər sahələri- fəlsəfə, tarix, memarlıq, sosiologiya, psixologiya və s. ilə qarşılıqlı əlaqədə olan ədəbiyyat insanın, varlığın və cəmiyyətin hissələrini, arzu və istəklərini obrazlı şəkildə əks etdirən söz sənətidir. Ədəbiyyatı psixologiya ilə yaxınlaşdıran cəhət bu iki elm sahəsinin insan və onun reaksiyaları, dünyanı qavrayışları, bədbəxtlikləri, qorxuları, münaqişələri, fərdi fərqləri, sosial qayğıları və s. ilə məşğul olmasıdır. Qısaca desək, insan ruhu və onun daxili duyğuları həm ədəbiyyatın, həm də psixologiyanın diqqət mərkəzindədir. Odur ki, ədəbiyyat öz əhval-ruhiyyəsini ifadə edən personajları uğurla təqdim etmək və oxucunu insan reallığının psixoloji ölçüsünə çatdırmaq baxımından psixologiyadan bəhrələnir. Lakin onu qeyd etmək lazımdır ki, insanın daxili aləminin ifadəsi ədəbiyyatda həmişə eyni dərəcədə təsvir olunmamışdır. Ədəbiyyatın ilkin çağlarında personajların fikir və düşüncələri səthi və ya yığcam şəkildə verilmişdir. Bu, xüsusən, özünü antik ədəbiyyatda və folklorda göstərmişdir. Misal olaraq, antik yunan müəlliflərindən Homerin “İliada” poemasında oğlu Hektorun Axilles tərəfindən öldürülməsinə, hələ üstəlik cəsədinin təhqir olunmasına şahid olan ata və ananın keçirdiyi daxili sarsıntılar daha çox zahiri əlamətlərlə təsvir olunmuşdur:

Başı tamam toz içində... Ana yolub saçlarını,
Öz oğluna baxa-baxa başdan gözəl örtüyünü
Tullayaraq, şivən salıb fəryad etdi yana-yana...
Atası da yazıq-yazıq ağlayırdı... (1, 452)

Yalnız Azərbaycan ədəbiyyatının deyil, bütövlükdə orta əsrlər türk ədəbiyyatlarının yeganə yazılı eposu olan “Dədə Qorqud” dastanında da psixoloji ünsürlərə geniş şəkildə rast gəlmək mümkündür. Nümunə kimi, “Duxa Qoca Oğlu Dəli Domrul” boyunu göstərə bilərik. Qırx igidlə şərab məclisində olan Dəli Domrulun heç gözləmədiyi bir məqamda Əzrayılla qarşılaşması, ölümə üz-üzə gəlməsi zamanı keçirdiyi qorxu hissi dastanda elə qəhrəmanın öz dili ilə aşağıdakı şəkildə təsvir olunmuşdur:

Görən gözüm qaraldı,
Tutan əlim yoruldu.
Canıma titrəmə düşdü,
Qızıl qədəh əlimdən yerə düşdü.
Ağzım dondu buz kimi,
Sümüklərim ovuldu duz kimi,
Ay saqqallı ağ qoca,
Gözləri domba qoca,
Vay, nə qorxunc qocasan, de mənə!
Qadam-balam toxunar bu gün sənə! (2, 242)

Göründüyü kimi, bəzən əsərlərdə insanın daxili dünyası çox da dərinliklərə enmədən səthi şəkildə təsvir edilir, onun hisslərinin müəyyən çalarları bədii ifadəsini tapır.

XVIII əsrin ikinci yarısından etibarən yaranmağa başlayan sentimentalizm cərəyanı ilə bağlı olaraq ədəbi əsərlərdə insan və onun hiss-duygularının təsviri daha da güclənir, insanın daxili aləminin dərin təsvirinə önəm verilir. Klassisizmə qarşı durub onun əsas prinsiplərini rədd edən sentimentalizm formalaşmağa başladığı vaxtdan keçmiş ədəbi cərəyanın əsas mövzularını dəyişməyə başlayır. Fövqəladəlik əvəzinə sadəlik, ehtirasların toqquşması əvəzinə yoxsul təbəqənin gündəlik həyəcanları, müxtəlif ölkələrin uzaq keçmişindən götürülmüş tarixi şəxsiyyətlərin faciəsi yerinə insanın müasir cəmiyyətdəki taleyi və s. ön plana çəkilir.

“Məlum olduğu kimi, 19-cu yüzilin ikinci yarısında dünya bədii ədəbiyyatında yeni bir istiqamət – psixoloji realizm yaranır, bir qədər sonra isə 19-cu yüzilin sonları – 20-ci yüzilin əvvəllərində ədəbiyyatın bu istiqaməti modernizmə də sirayət edir. Son dövrdə isə psixologizm adı altında formalaşan istiqamət postmodernist ədəbiyyatın bir növü kimi özünü göstərir.” (3, 18)

Psixoloji realizm daxili psixoloji reallığı xarici reallıqdan üstün tutur, burada zehnin daxili reallıqları mümkün qədər dəqiq şəkildə təsvir edilir. Psixoloji realizm personajların özlərinin nə hiss etdiklərinə və yaşadıklarına səmimi yanaşmağa imkan verir. Yazıçı personajların nə etdiklərini göstərməklə yanaşı, onların niyə belə hərəkətlər etdiyini izah etməyə çalışır, personajın hissləri və düşüncələri ədəbi mətnə baş verən hər hansı xarici şəraitdən daha çox dəyərə sahib olur. Ümumiyyətlə, sənət əsərini onun mahiyyət və məzmununa çevrilən psixologizmdən kənar, psixoloji təhlildən, psixoloji hiss-həyəcandan uzaq təsəvvür etmək olmur. Belə ki, “ ədəbi psixologizm hər şeydən əvvəl, qəhrəmanın təkrar olunmayan və gözlənilməz davranış və hərəkətlərindən başlanır və yaranır.” (4, 286) Psixologizm

ağılla paralel hərəkət etmir. Obraz şüuraltında olan hissləri ilə, məntiqlə anlaşılmayan hərəkətləri ilə seçilir, bu davranışları ilə hərəkət edir. Məsələn, F. Dostoyevskinin “Cinayət və Cəza”, Qustav Floberin “Madam Bovari” romanları dərin psixologizmi ilə seçilir. Hisslərinin coşqunluğu ilə hərəkət edən personajların – öz ideyasını reallaşdırmaq üçün cinayət törədən, nəticədə cinayətinin qarşılığında veriləcək cəza ilə müqayisədə daha çox ağır iztirablar yaşayan Raskolnikovun, ərinə xəyanət edərək onun bütün pullarını xərcləyən, borca düşüb müflisləşdikdən sonra sevgililəri tərəfindən rədd edilən, sonda isə çıxış yolunu intiharda görən Madam Bovarinin mənəvi həyatının sarsıntıları əks olunur.

Qəhrəmanın psixoloji vəziyyətini bütün reallığı ilə əks etdirən, dərin psixologizmi ilə seçilən əsərlər içərisində Norveç yazıçısı, Ədəbiyyat üzrə Nobel mükafatı laureatı Knut Hamsunun “Aclıq” romanı xüsusi yer tutur. Dörd fəsildən ibarət olan və 1890-cı ildə nəşr olunan bu romanın əsas qəhrəmanı Kristianiyada (indiki Oslo şəhəri) yazıçı olmaq arzusu ilə yaşayan, qəzetlər üçün məqalə yazıb pul qazanmağa çalışan, kirayə haqqını ödəyə bilməyən, yoxsulluq, maddi imkansızlıq və aclıqla üz-üzə qalan adamdır.

Əsərdə adından da göründüyü kimi, bu adamın yaşadığı aclıq, onun aclıq hissi ilə apardığı mübarizənin təsviri verilir. Aclıq hissinin təsviri o qədər güclüdür ki, bu hissin təsvirindən başqa qalan şeylər sanki onun gölgəsində qalır. Romanda personajın adı, yaşı, kimliyi, əvvəlki həyatı və s. verilmir. Maraqlı cəhət odur ki, əsəri oxuyarkən bizi qəhrəmanın adından çox, yaşadığı bu aclıq, düşdüyü vəziyyətin səbəbi maraqlandırır. Belə ki, qəhrəmanın öz dilindən nəql olunan, gündəlik şəklində qələmə alınan bu əsərin əvvəlindən etibarən bütün diqqət onun yaşadığı aclığa yönəldilir: “ O zaman mən adama öz damğasını həmişəlik basan bu qərribə şəhərin – Kristianiyanın küçələrində ac – yalavac dolaşırdım...” (5, 21)

Əsərin qəhrəmanının dediklərindən məlum olur ki, qəhrəmanımız zaman-zaman aclığını yox etmək, yoxsulluğuna son qoymaq üçün çıxış yolu axtarmağa çalışır: kassirliyə qəbul olunmağa cəhd edir, ancaq tələb olunan əlli kronu girov qoya bilmir. Yanğınsöndürən kimi işləmək qərarına gəlir, lakin eynəkli olduğu üçün bu iş də qəbul olunmur. Bir sözlə, özünün də qeyd etdiyi kimi, sanki yavaş-yavaş uçuruma yuvarlanır. Hər addımında döşəməsi cırıldayan, çürük və iyrənc bir tabuta bənzəyən otaqda yaşayan, maddi sıxıntılara görə darağını və kitablarını belə satmağa məcbur qalan, bütün günü gah qəbiristanlıqda, gah da qəsrin yerləşdiyi parkda avaralanan qəhrəmanımızın tək işi orada oturub qəzetlərə sütun-sütun məqalə yazmaqdan ibarət olur, redaktorlardan tez-tez rədd cavabı alır, bəxt üzünə güləndə və işə yarayan bir şey quraşdıranda isə yazdığı məqalə qarşılığında beş kron qazanır.

Obrazın etdiyi hərəkətlər və sərgilədiyi davranışlar bizə həmin qəhrəmanda aşağılıq kompleksinin olduğunu söyləmə imkanı verir. Cəmiyyətdə rast gəlinən psixoloji pozuntulardan biri olan bu problem “Fərdi Psixologiya” məktəbinin qurucusu Alfred Adler tərəfindən irəli sürülmüşdür. Alfred hər uşağın aşağılıq hissini yaşadığını, bu hissin onları öyrənməyə təşviq edən əsas faktor olduğunu qeyd edir, bildirir ki, “ fərdin varlığının məqsədini müəyyən edən aşağılıq, qeyri-adekvatlıq, etibarsızlıq hissidir.” (6, 26) Aşağılıq kompleksindən danışarkən

“üstünlük kompleksi” anlayışından da bəhs edən psixoloq böyüyərkən aşağılıq hissini geridə qoya bilməyən uşaqların bu hissi kompensasiya etməyə çalışdıqlarını, bunun nəticəsi kimi onlarda özlərini digərlərindən üstün görməyə başlama, digər insanlardan güclü və dominant olmağı istəmə kimi halların özünü göstərdiyini qeyd edir. Romanda qəhrəmanımız daxilindəki dəyərsizlik hissini yazmaqla doldurmağa çalışır, bir növ öz varlığını yazaraq isbatlamaq istəyir. Yazmaq onun tək məqsədi, tək arzusudur, ağır şəraitdə, əzab-əziyyətlərlə yaşayan bu gənci həyatda tutan tək şeydir. Odur ki, jiletini sələmçiyə verərkən onun cibində unutduğu qələmini almaq üçün sələmçinin yanına geri qayıdır, həmin qələmin əhəmiyyətini bu sözlərlə ifadə edir: “Heç ağılıma gəlməzdi ki, bu şogərib qələmin dalınca belə uzaq yol gəlim, amma məsələ bir az başqa cürdür. Bu qələm qırığının görünüşü miskin olsa da, onun sayəsində mən adam olmuşam, necə deyərlər, həyatda öz yerimi tapmışam.” (5, 32) Bu sözlərlə o, bir yandan özünün yeni bir qələm alma imkanına malik olmadığı həqiqətini gizlətməyə çalışır, bir növ bu həqiqətin ortaya çıxmasını özü üçün alçaqlıq hesab edir, bu səbəbdən sələmçiyə həmin qələm qırıntısının onun üçün dəyərli olduğunu bildirir. Eyni zamanda o sələmçinin gözündə əhəmiyyətli bir şəxsiyyət kimi görünməyə, özünü təsdiqləməyə çalışır, “ Bu qələmlə mənim fəlsəfi idrak haqqında üç cildlik əsərim yazılıb. Bu haqda eşitməmiş olmanız.” (5, 32) - deyə üstünlük kompleksinə qapılaraq özünün necə də böyük bir şəxsiyyət olduğunu göstərmək istəyir, hətta bəşəriyyətin taleyinin yazacağı məqalədən asılı ola biləcəyinə belə inanır.

Romanın baş qəhrəmanı özünün qürurlu hərəkətləri ilə də diqqəti cəlb edir. O, pulu olmadığına görə adamlarla təmasda olmaqdan qaçınır, sanki mövcud vəziyyətinin görünməsini istəmir. Ac olduğunu dilə gətirmək, kimdənsə kömək istəmək onun üçün ən alçaldıcı hərəkət hesab olunur. Hətta bəzən yoxsul vəziyyətdə olduğunu öz-özünə deməkdən, etiraf etməkdən belə utanır. Kirayə haqqını ödəyə bilmədiyi üçün çıxmaq məcburiyyətində qaldığı otağı tərk edərkən belə pulu olmadığına görə çıxdığını qəbul etmək istəmir, otağın onun üçün yararlı olmadığı bəhanəsini irəli sürür: “Pəncərədən aralanıb otağın ortasında dayandım. Əgər hər şeyi yaxşıca ölçüb-biçsək, xanım Qunnersen məni qovmaqda düz edir. Bu otaq qətiyyəən mənə görə deyil; Bu otaq zehni əmək üçün yararsızdır, odur ki, mən burada qalmaq istəmirəm. Qətiyyəən istəmirəm! Yetər artıq susuduğum, dözdüyüm və bu toyuq hinində əzab çəkdiyim.” (5, 46) O, qoltuğuna vurduğu yaşıl rəngli yorğanla küçədə gəzməkdən utanır, Sembin yanına gedərək yorğanı kağıza bükməsinə xahiş edir, satıcıya yorğan arasında iki qiymətli vaza olduğu yalanını bildirir. Yolda ondan bağlamada nə olduğunu soruşan tanışına təzə paltarlar aldığını, nimdaş paltarlarla gəzməkdən bezdiyini, “işlər necədir?” sualına cavab kimi Kristinin topdansatış firmasında hesabdar işlədiyini bildirir. Gecələməyə yeri olmadığı üçün meşədəki təpədə kolların üstündə yatır. Ac olduğu üçün kimdənsə yemək, pul və s. hər hansı bir kömək istəmək əvəzinə, taxta yonqarını, tapdığı qaralmış portağal qabuğunu çeynəməyi üstün tutur.

Alman filosofu Artur Şopenhauer qürurdan danışarkən qürurla təkəbbürün fərqlini izah edir, qürurun insanın öz üstünlüyünə qarşı sabit münasibət, təkəbbürün isə

başqalarında bu üstünlüyü yaratmaq istəyi olduğu qənaətinə gələrək bildirir ki, “Deməli, insanın öz-özünə həddindən artıq hörmət göstərməsi olan qürur daxildən qaynaqlanır; ona görə də o bilavasitə insanın özünü təqdir etməsidir, bunun əksi olaraq təkəbbür zahirən, yəni dolay yolla belə hörmətə nail olmaq cəhdidir.” (7, 67)

Bütün bu deyilənlərdən aydın olur ki, qəhrəmanımız qürurdan daha çox, təkəbbür sahibidir. Onun yersiz qüruru alçaqlıq kompleksinin bir nəticəsi kimi yaranır, insanların gözündə hörmətli bir adam təsiri bağışlamaq istəyir. Belə ki, o, küçədəki polis məmuruna gecələyəcəyi yeri olmadığını demək istəmir, adının “Andreas Tangen” olduğunu qeyd edərək özünü “Səhər” qəzetində işləyən jurnalist kimi təqdim edir, polis məmurunun gözündə hörmətli və yararlı bir şəxs portreti yaratmağa çalışır, evinin açarlarını itirdiyi yalanını uydurur və polis işçisinin göstərişi ilə növbətçi hissədəki ehtiyat kamerasında yatır. Gözü evsizlər üçün verilən yemək talonunda qalsa da, “evsizəm, acam” deməyə utanır, talonlardan birini istəməyi özünə sığışdırmır. Qısaca desək, Andreas başqalarının onun “yoxsul, köməyə möhtac” biri olduğunu bilməsini və insanların gözündə belə bir görünüm qazanmağı istəmir. O, bir növ çərçivəyə sığdırdığı əxlaq normaları içərisində namuslu yaşamağa çalışır, yeri gələndə öz ağır vəziyyətinə baxmayaraq başqalarına kömək əli uzadır. Əslində bütün bunlar onun aşağılıq kompleksinə sahib olmasından qaynaqlanır ki, o, başqalarına kömək edərkən belə daxilindəki dəyərsizlik, yetərsizlik duyğusunu basdırmağa, həm özünə, həm də cəmiyyətdəki digər insanlara faydalı olduğunu isbatlamağa cəhd edir. Nümunə kimi onun öz ehtiyacı olduğu halda ondan pul istəyən bir dilənçi üçün jiletini sələmçiyə verməsi və qarşılığında aldığı pulu tərəddüd etmədən dilənçiyə bağışlamasını misal göstərə bilərik. Dilənçinin pulu geri qaytarmaq istəməsi, geyiminə görə Andreası yoxsul hesab etməsi, köhnə şalvarının parıldayan dizlərinə baxması onu hiddətləndirir, həmin adamdan pulu özündə saxlamağı tələb edir. Hərəkəti ilə özünü ona bəyəndirməyə çalışır: “ o bilməlidir ki, mən təpədən-dırnağa dəkə namuslu və təmiz adamam.” (5, 26)

Andreas kirayə qaldığı evi tərk edərkən ev sahibəsinə getməyi ilə bağlı məlumat vermək məqsədilə yazdığı məktubunda otaqdan müddətdən bir neçə gün artıq istifadə etdiyinə görə təşəkkür edir, hətta yaxın günlərdə ona beş kron göndərəcəyini vəd edir, bir sözlə özünün namuslu bir adam olduğunu göstərməyə çalışır: “istəyirdim, onun evində necə alicənab bir adamın yaşadığını bilsin.” (5, 47) Ancaq bir müddətdən sonra açıq ona o qədər tab gəlir ki, Andreas artıq əxlaqi dəyərlərini belə bir kənara atır, başqaları tərəfindən alçaq görünməkdən belə çəkinmir. Əvvəllər başqalarına ağız açıb nəsə istəməyə utanan Andreas artıq heç tərəddüdsüz və utanmadan qəhvəçi dükanının yanında rastlaşdığı tanışından yarım kron məbləğində pul istəyir. Mağazada bir başqasının pul qalığını götürdükdən sonra vicdan əzabı çəkən, ona aid olmayan o puldan bir yükmüş kimi qurtulmağa çalışan qəhrəmanımız indi girdiyi mağazadan çörək almaq üçün beş ere tələb edir, hətta satıcıdan oğurluq edərək həmin pulu götürməsinə belə istəyir. O, əzablarının sonunun olmayacağını düşünür, öz bədbəxt taleyinə lənətlər yağdırır, səkkiz ay ehtiyac içində qıvrandığı günlər, ac və yoxsul olmasına baxmayaraq namuslu bir adam kimi yaşamağa, dürüst davranmağa çalışması artıq ona gülünc gəlir, öz-özünə qarşı sanki üsyan edir: “İlahi,

mən nə qədər gülünc insanam! Hans Paulinin yorğanını sələmçinin yanına apardığım üçün vicdan əzabı çəkdiyim barədə burnumun altında mızıldandım. Öz xəstə vicdanıma nifrətlə qəhqəhə çəkərək güldüm, iyrənərək yerə tüpürdüm, ancaq öz axmaqlığıma lağ etmək üçün kifayət qədər kəskin sözlər tapa bilmədim. Ah, kaş, ki, indi elə bir şey olaydı! Əgər elə indicə küçədən məktəbli qızın itirdiyi və içərisində dul arvada məxsus son qəpiyin olduğu pul kisəsini tapsaydım, sakitcə götürüb cibimə qoyar, vicdanım ağrımadan oğurlar və bütün gecəni şirin-şirin yatardım. Əbəs yerə bu qədər əzab çəkmişəm, artıq səbir kasam daşıb, hər şeyə hazıram.” (5, 105-106)

Romandakı qəhrəmanımızın psixoloji vəziyyətinə nəzər yetirərkən onun manik-depressiyadan əziyyət çəkdiyinin də fərqi varırıq. Psixologiyada “bipolar pozuntu” kimi də adlanan bu problem “emosiyaların iki əks qütblü dəyişiklikləri ilə səciyyələnən xəstəlikdir. Bu xəstəlik bir qütbədən digər bir qütbə periodik olaraq dəyişir. Yəni bu o deməkdir ki, bu xəstəlikdən əziyyət çəkən insanlarda ani şəkildə ruh yüksəkliyi yarana bilər, enerjili ola bilər. Bu maniakal (hipomaniakal) fazada olur. Birdən isə ruh düşkünlüyü yarana bilər və hər şeyə depressiv yanaşa bilirsən.” (8)

Əsərdə Andreas bu ani ruh dəyişiklikləri ilə qarşımıza çıxır. Bəzən havanın gözəl olması, sərin payızın gəlməsi, küçədən qalxan səs-küy, arabaların uğultusu, piyadaların addım səsləri, arabaçıların qamçılarının şaqqıltısı, qısacası həyatı hiss edərək yaşamaq onu ruhlandırır, özünü inamlı hiss etdirir. Andreas keçirdiyi o çətin hissləri bu cür ifadə edir: “ Özümü pəhləvan kimi yenilməz hiss edirdim, çiyinimi arabanın qabağına verib onu saxlaya bilərdim. Qəribə və ecazkar bir duyğu, xoş bir məmnunluq hisslərimə hakim kəsilmişdi.” (5, 23) Bu fərəhli səhərə vurulan, qəlbi sevinclə dolan Andreası ot dükanının qarşısında gördüyü qadının sifəti, çeçələ barmağına bənzətdiyi ağzındakı sarı dişi iyrəndirir, önündə irəliləyən və bütün səkini tutan nəhəng həşəratə bənzətdiyi axsaq qoca ovqatını korlayır, gözəl səhərə xələl gətirir.

Bəzən isə Andreas kədər və məyusluq, ümitsizlik hissinə qapılır, özünü payız fəslində torpağın altında ölümə mübarizədə əlindən gələni etməyə çalışan sürünən məxluqlarla müqayisə edir, özünü “yuxu aləminə qapılanlar arasında məhv olmuş qurd kimi” (5, 43) hiss edir. Hətta bəzən qəhrəman o qədər depresif bir halda olur ki, ölmək belə istəyir. Bunu əsərdə Andreasın qaldığı otağın divarlarında yapışdırılan elanlar içərisində “ən yaxşı kəfən darvazadan sağ tərəfdə xanım Andersendədir” (5, 21) yazısına diqqət yetirməsi, elanın onu xeyli düşündürməsi də göstərir.

Andreasın Tanrıya qarşı olan inancında da ikilik özünü büruzə verir. Belə ki, o, bəzən Tanrıya inanan bir insana çevrilir, ondan kömək və yardım istəyir, bəzən isə bütün bu yaşadıqlarının əsas səbəbkarı kimi Tanrını günahlandırır, ona üsyan edir. Həyatın onun üçün nə üçün bu qədər ağır keçdiyini, kədərin və ümitsizliyin hər yerdə onu izləməsini sorğulamağa başlayan Andreas Tanrının qəzəbinə gəldiyi qənaətinə gəlir, başqalarının günahına görə də ondan haqq-hesab çəkdiyini düşündüyü Tanrının ədalətsizliyinə üsyan edir, Tanrının qəzavü-qədər qurbanı kimi onu seçməsinə anlaşılmaz və ağlasığmaz sayır.

Andreasın Tanrıya olan inancı əhval-ruhiyyəsinin dəyişimindən asılı olur. Belə ki, depressiv olduğu məqamlarda biz onun yuxarıda qeyd etdiyimiz kimi Tanrıya qarşı üsyankar olduğunun, inancının öldüyünün şahidi oluruq. Ruh yüksəkliyi, enerjili olduğu anlarda isə onun Tanrıya və Tanrının varlığına münasibətinin dəyişdiyini görürük. Məsələn, çoxdandır üzərində işlədiyi məqaləni yazıb bitirə bildiyi üçün redaksiyadan on kron alacağını düşünən Andreasın yaşadığı xoş əhval-ruhiyyə Tanrıya qarşı bədbin düşüncələrinin nikbin fikirlərlə dəyişməsinə səbəb olur. Qəhrəmanın öz dilindən deyilən və aşağıda verəcəyimiz bu fikirlərdə Andreasın Tanrıya müsbət münasibəti özünü göstərir: “Qapının kandarında yenidən dayanıb geri qanrıdım. Həyata dönməyimlə bağlı işıqlı duyğular məni canlandırdı, Tanrıya və bütün dünyaya minnətdar idim, çarpayının yanında diz çöküb böyük yaradana bu səhər mənə göstərdiyi mərhəmətə görə ucadan minnətdarlığımı bildirdim. Bilirdim, bilirdim ki, bu mənim elə indicə yaşadığım və kağıza köçürdüyüm ilham pərisidir. Bu mənim dünənki yalvarışlarıma cavab olaraq qəlbimdə baş qaldıran ilahi bir möcüzəydi. “Tanrı Var! Tanrı Var!” –deyə ucadan səslənərək ağlayır, öz sözlərimdən sevinclə mütəəssir olurdum,” (5, 47)

Ümumi nəticə kimi deyə bilərik ki, Hamsunun öz həyatından izlər daşıyan, avtobioqrafik hesab edəcəyimiz bu əsərdə yazıçı sonralar özünü “Andreas Tangen” kimi təqdim edən, yazar olmaq xəyalı ilə yaşayan, bunun üçün cəhd edən gənc bir adamın, bir növ öz prototipinin keçirdiyi aclıq hisslərini, həyatla mübarizəsini, bu mübarizə zamanı yaşadığı psixoloji təlatümləri vəs. birinci şəxsin öz dilindən hərtərəfli və tam incəlikləri ilə ifadə edəbilmə imkanına nail olur. Daxili monoloqlara və şüur axınına əsaslanan psixoloji yazı üslubu ilə qələmə alınan bu romanın qəhrəmanı oxuduğumuz ilk andan etibarən bəzi psixoloji pozuntuları olan- manik depresif ruhlu, aşağılıq kompleksinə sahib bir insan kimi qarşımıza çıxır. Lakin əsərdə obraz haqqında bəzi məlumatların –adının, kimliyinin, yaşının, uşaqlığının verilməməsi vəs. kimi cəhətlər bizə həmin problemləri hansı səbəblərin yaratdığını bilməyimizə maneə olur.

Ədəbiyyat siyahısı:

1. Homer. İliada. Bakı, “Öndər nəşriyyat”, 2004, 528 səh.
2. Kitabı-Dədə Qorqud. Əsil və sadələşdirilmiş mətnlər. Bakı, “Öndər nəşriyyat”, 2004, 376 səh.
3. Kamal Abdulla və onun dastan poetikası. C.Nağıyev. 525-ci qəzet, 2017, 25 noyabr- s. 18.
4. Гинзбург Лидия. О психологической прозе. Ленинград. Художественная литература. Ленинградское отделение. 1977. 443 стр.
5. Knut Hamsun. Seçilmiş əsərləri. İki cildə. I cild. Bakı, “Şərq-Qərb”, 2006, 478 səh.
6. The feeling of inferiority and the striving for Recognition. Alfred Adler (1958). (W. B. Wolfe, Trans.) Proceedings of the royal society of medicine. Pp. 25- 30.
7. Arthur Schopenhauer. Yaşamın bilgece deneyimleri. Oda Yayınları. 2011, s 128.
8. [Http:// https://az.wikipedia.org/wiki/Bipolyar_pozuntu](https://az.wikipedia.org/wiki/Bipolyar_pozuntu)

A. ИБРАГИМОВА ВИЛАЙЕТ
ПСИХОЛОГИЧЕСКИЕ ПОТряСЕНИЯ ГЛАВНОГО ГЕРОЯ
РОМАНА КНУТА ХАМСУ «ГОЛОД»
РЕЗЮМЕ

Прежде всего, в статье говорилось о тесной связи литературы и психологии, еще одной области науки, и затрагивались психологические описания, отраженные в литературных произведениях. Обсуждались концепции психологического реализма и психологизма, возникшие как новое течение в мировой литературе после второй половины XIX века. В целом в анализ попал роман «Голод» видного представителя норвежской литературы, лауреата Нобелевской премии по литературе Кнут Гамсун. Роман «Голод» относится к числу романов, отличающихся глубоким психологизмом, что было учтено при анализе. При анализе романа особое внимание уделяется анализу психологических особенностей произведения и психологических ситуаций, переживаемых главным героем.

Ключевые слова: Кнут Гамсун, психологический реализм, психологизм, герой, комплекс неполноценности

A. IBRAHIMOVA VILAYET
PSYCHOLOGICAL UPHEAVALS OF THE MAIN CHARACTER IN
THE NOVEL “HUNGER” BY KNUT HAMSON
SUMMARY

First of all, the article talked about the close relationship between literature and psychology which is another field of science and psychological descriptions reflected in literary works were given. The concepts of psychological realism and psychologism, which emerged as a new trend in world literature after the second half of the 19th century, were discussed. In general, the novel “Hunger” by Knut Hamsun, a prominent representative of Norwegian literature and winner of the Nobel Prize in Literature, was included in the analysis. The novel “Hunger” is one of the novels distinguished by its deep psychologism, which was taken into account during the analysis. When analyzing the novel, special attention was paid to the analysis of the psychological characteristics of the work and the psychological situations experienced by the main character.

Keyword: Knut Hamsun, psychological realism, psychologism, hero, inferiority complex

Redaksiyaya daxil olma tarixi: 15.02.2024

Çapa qəbul olunma tarixi: 24.02.2024

Rəyçi: Şəhla Qurbanova, filologiya üzrə fəlsəfə doktoru. Dosent.

tərəfindən çapa tövsiyə olunmuşdur